

MUZEJ MATICE SRPSKE U NOVOM SADU

Matica Srpska, koja je osnovana na dan sv. Save 1826. u Budim-Pešti, osnovana je kao društvo čiji je cilj da materijalnom i umnom snagom potpomaže, razvija i rasprostranja književnost i veštinu srpsku i tim putem podiže prosvetu naroda srpskog. Povod osnivanja je »ljubav i revnost k opštem blagu« a namera »rasprostranjenje književstva i prosvještenija naroda Srbskog«. To znači knjigom i prosvetom se započela borba nacionalne odbrane i samoodržanja.

Već u prvim danima Matičina života vodila se briga i o prikupljanju srpskih starina. Još pre osnivanja Matice Srpske »Letopis«, isprva opće slovenski list Gjorgja Magaraševića upozoravao je svoje čitaoce da su muzej i biblioteka »sredstva za izobraženje naroda«. Godinu dana docnije opisuje »Letopis«, već kao organ Matice Srpske, sa puno smisla i razumevanja, muzeje u Češkoj, Rusiji i Poljskoj. Matica Srpska u to doba udara temelje svojoj biblioteci, ali muzej još ne osniva. Tek godine 1847 počinje Matica da inventariše svoju biblioteku i uređuje svoj arhiv kao osnove za svoj muzej, a 14 oktobra 1847 bi donesen i formalni zaključak da se osnuje muzej — po svoj prilici na predlog dra Jovana Subotića. »Letopis« od godine 1848 podvlači od kakve su važnosti za ceo narod »ma kog roda stari spomeni«. Zato je Matica Srpska zaključila da želi »narodnu zbirku starih spomena (Muzeum) osnovati« i odlučila »sve revnitelje narodnog dobra pozvati, da bi ma kog roda znamenitije za narod i narodnost srbsku drevne spomene kupiti, pribirati i Matici Srbskoj na sohranjenje poveriti dobrotu imali«. Istoga dana, kad je osnovan muzej, osnovana je i biblioteka. Zaključke o osnivanju muzeja i biblioteke publikuju i preporučuju, 19 oktobra 1847, »Srpske narodne novine«.

U središtu akcije za muzej ostaje biblioteka. Zato Matica Srpska, putem javnih listova, moli srpske i slovenske pisce da svoje knjige poklone njenoj biblioteci. Od tog vremena, pa i danas još, Matica Srpska nastoji da sakupi sve stare srpske knjige, štampane u Pešti, Beču, Lajpcigu i dr. gde su se srpske knjige štampale.

Matici Srpskoj godine 1847 nije pošlo za rukom da svojoj zamisli da konkretnije oblike, jer su godine 1848 i 1849 bile revolucionarne, a docnije su došla druga pitanja koja su njenu pažnju absorbovala kao na pr. pitanje Tekelianuma, seobe u Novi Sad (1864 god.) i t. d.

Međutim rad na sakupljanju se nastavlja. Godine 1858 biblioteka ima 1700 knjiga. Matičina biblioteka postala je, skoro isključivo od poklonjenih knjiga, njen je zadatak, 10 marta 1858, ovako formulisan: »ona kao preimućstveno narodna biblioteka ima da dostojno predstavlja narodnu literaturu, literaturu slavensku i ostalu«.

Prolaze godine, decenije prolaze, a o muzeju nema glasa, nema glasa ni o biblioteci. Tek godine 1900 traži Tihomir Ostojić reorganizaciju Matičina rada i traži skupljanje etnografske i istorijske građe, jer Matica Srpska mora proučavati život srpskog naroda u svim krajevima u sadašnjosti i prošlosti i sistematski skupljati sve o pojavama i zakonima tog života. Međutim prošlo je dvanaest godina da taj predlog bude, ne ostvaren, nego obnovljen. Godine 1912 Tihomir Ostojić traži da se počne sistematskim radom, jer, veli, sve, što imamo, razvilo se iz malih početaka a od njih će svestan narod znati stvoriti što mu treba. Matičina biblioteka, koja te godine nema ni punih 13.000 knjiga, i koja široj javnosti nije otvorena, treba da postane centralni zavod svoje vrste za ove krajeve, jer je biblioteka jedna od najglavnijih pomoćnica u prosvjećivanju društva. Tražilo se tada da Matica prikupi sve što se tiče Srba u Karlovačkoj mitropoliji, po mogućnosti i ostalih Srba. Ideal bi bio da se prikupe sva izdanja mletačka, peštanska, lajpciška, bečka i ostalih mesta gde je štampano u XVIII i početkom XIX stoleća. Taj bi se ideal, bilo je mišljenje i onda, a i sada je, mogao ostvariti, jer po mnogim kućama leže stare knjige nepristupačne i neiskorišćivane, a Srbulje leže po crkvama a niko ih ne upotrebljava. Matica tada apeluje da joj se poklone stari rukopisi, pesmarice, pisma, dokumenti, diplome, protokoli, akta, pečati, žigovi i slično. Sve to pribrano na jedno mesto može korisno poslužiti nauci, a stajaoće na ugled naraštajima. Biblioteka Matice Srpske treba da postane kulturna radionica.

Godine 1912 Matica Srpska izrađuje pravila za organizaciju i rad stručnih zborova u književnom odelenju Matice Srpske. Ta pravila stavljaju u dužnost istorijsko-arheološkom zboru da pribira srpske starine, umetničkom zboru da stvori umetnički muzej, a antropo-geografsko-etnološkom zboru da stvori etnografski muzej.

Dok se je plan razrađivao došao je svet-ski rat i tako muzej i opet nije ostvaren; po drugi put ostvarenje muzeja sprečava rat.

СЕРБСКІЙ
ЛѢТОПИСЪ
ЗА ГОД 1847.
ЧАСТЬ ПЕРВА.

Учредникъ
ІОАННЪ СУБВОТИЙЪ
С. С. Н. Н. и Филос. и Св. Права Докторъ, Замл.
Краля, Унг. Адвокатъ, Сл. факултета Философ.
при Унив.р. Пент. Частъ коллежній.

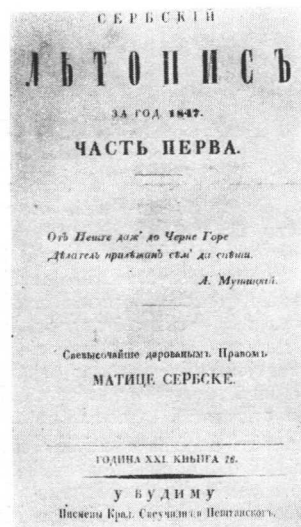
*Отъ Пеште докъ до Черне Горе
Двагьсъ прикљанъ свѣ да сѣвши.
А. Мушкетеръ.*

Свельсочайше дарованымъ Правомъ
МАТИЦЕ СЕРБСКЕ.

ГОДИНА XVI. КНИГА 56.

У БУДИМУ

Изданыи Крал. Свельсочайше Пентанскогъ.

Posle rata Matica se našla u skroz izmenjenim prilikama u kojima se o muzeju nije moglo rešavati. Tek godine 1925 štampa »Letopis« predlog univ. prof. Dr. St. Stanojevića, da se osnuje muzej starina, naročito Srbulja i rukopisa kojih ima u Sremu, Bačkoj i Banatu po manastirima i crkvama, jer se svi ti dragocjeni spomenici po pravilu rdavo ili nikako ne čuvaju, a teško su pristupačni ljudima koji hoće da ih naučno ispituju. Ovaj predlog prof. Dra Stanojevića ostao je samo predlog, kao i predlog prof. Vase Stajića, iz godine 1926, u kojem poziva da se Matici Srpskoj predadu na većitu pohranu pismeni spomenici o kulturnim nastojanjima Vojvodine. Te spomenike treba Matici poveriti koja će jednog dana ipak postati centar za proučavanje Vojvodine. Maticina arhiva jedan je od uslova koji će Matici omogućiti da postane taj centar.

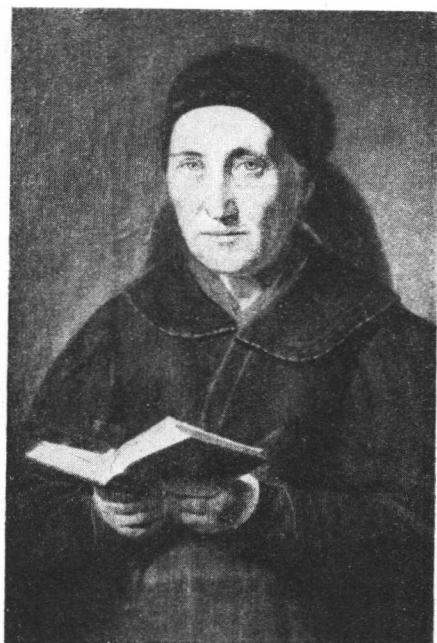
Matica Srpska proslavila je i svoju 100-godišnjicu, a muzej nije otvorila. To međutim ne znači da se za muzej nije radilo: biblioteka se povećala, većim delom poklonima, zamenama i knjigama poslanim na prikaz uredništvu »Letopisa Matice Srpske«, povećao se i njen najdragoceniji deo, zbirka starih i retkih knjiga i časopisa, lep je broj prikupljenih Srbulja i arhivskih predmeta, stvorila se i galerija slika, većim delom zaslužnih ljudi za Maticu Srpsku (osnivača, dobrotvora, predsednika).

Matica Srpska kao ovako stara i opšta narodna kulturna ustanova predstavljala je veliki moralni fond i njena je dužnost da skuplja narodno blago, ali ujedno smatra da je baš ona pozvana i da ima pravo da u svom okrilju skuplja to blago.

Zato je Matica pristupila rado da otvori svoj muzej, što joj je napokon i pošlo za rukom. Muzej Matice Srpske svečano je otvoren dne 9. jula 1933. Muzejima utiru stazu kupljene ili poklonjene zbirke. Matica Srpska otvorila je svoj muzej sa svojim zbirkama, skupljanim tokom jednog stoleća, on se i sada umnožava, skoro isključivo poklonima. Nema skoro dana, a da ne stigne bilo kakav poklon, dokaz da ona ljubav koja je Maticu osnovala i kroz 107 godina održavala još uvek postoji i ima upravo dirljivih primera.

Svaki muzej, pa i Maticin, treba da bude dokaz kulturnog života i riznica kulturnog napretka. Maticin muzej prvenstveno za nacionalni život u onim krajevima u kojima se Srbi raznim imenima obeležavaju: Srbi karlovačke mitropolije, bivše Ugarske, Vojvodine i t. d. (Valja ovde naglasiti da Srbi u istim krajevima predstavljaju Jugoslovenstvo i da je Matica Srpska od svog početka predstavljala širi nacionalizam i da je bila pobornica sveslovenske uzajamnosti).

Maticin muzej je zavičajni, oblasni muzej. Kao takav je zamišljen i godine 1847., takav je zamišljen uvek, kad se pokretao. Zavičajni, oblasni muzeji predstavljaju prošlost i život dotične oblasti, oni su ilustracija narodnog predanja o zavičaju. Takav muzej ne sme da bude mrtva zbirka, nego duhovna svojina celog naroda, u prvom redu naroda dotičnog kraja. Zato takav muzej treba da je tvorevina celog naroda: svaki treba da doprinese njegovom napretku, svaki treba da na njemu ima interesa. Skupljati treba sve od vrednosti, zainteresovati sve i svakoga, pa i decu i seljake, pa sve pokloniti

Pavle Simić, Dadilja

Pavle Simić, Sv. Anastasije i Sv. Kiril, patrijarh aleksandrijski

ili predati muzeju na čuvanje e da bi se svrha postigla, te da bi muzej dobio karakter jednog naučnog i prosvetnog zavoda. Sakupljena građa, sa sviju područja narodnog života i narodne delatnosti, služi za studije, za upoznavanje i istraživanje, galerija slika podiže smisao za lepotu i oplemenjuje. Matica Srpska još uvek ima da vrši mnoge funkcije u narodnom organizmu, ona svoj poziv nastoji da ispuni, muzej je također jedno sredstvo da bi ispunila svoj zadatak.

Muzej Matice Srpske, i pored najboljih namera Matice Srpske, može ostati nedovršen posao, ako se pravilno ne shvati odnos Muzeja Matice Srpske prema narodu i državi. Muzej Matice Srpske je u vezi sa krupnim narodnim i državnim pitanjima, on treba da postane rečiti svedok autohtonosti našeg življa u ovim stranama i dokaz bujnog nacionalnog i kulturnog života našeg naroda ovde za vreme od 200 godina i više.

Najpotpuniji deo muzeja je biblioteka. Ona ima preko 32.000 dela u preko 60.000 svezaka i 4000 duplikata određenih za zamenjivanje. Najvažniji deo biblioteke je zbirka starih knjiga iz XVIII stoleća i prvih decenija XIX stoleća. Veoma važna je zbirka starih časopisa. Ove knjige i časopisi, ukoliko nisu unikatni, oni su vrlo retki i jedino u biblioteci Matice Srpske pristupačni.

Ispitivanje i naučno proučavanje života Vojvodine može se obavljati jedino u biblioteci Muzeja Matice Srpske, zato se bibliotekom često koriste mnogi naši naučnici. Osim toga što biblioteka služi naučnom radu, ona je pristupačna i široj publici. U Novom Sadu ona je jedina javna biblioteka, zato je dnevno puna čitača, naročito školske omladine. Biblioteka se popunjava, skoro isključivo, poklonima, knjigama poslanim na prikaz uredništvu »Letopisa M. S.« i ostalih edicijâ i zamenama. Biblioteka stoji u vezi sa svim našim i slovenskim univerzitetima, akademijama i drugim ustanovama, a i sa nekim stranim. Uz biblioteku nalazi se i čitaonica sa preko 150 časopisa koje Matica Srpska prima u zamenu.

Drugi važni sastavni deo Muzeja Matice Srpske je Arhiva u kojoj je sabrano veliko arhivno blago: mnogo dokumenata, rukopisa, prepiske i t. d. sve to spremno stoji za naučno ispitivanje.

U jedanaest prostorija smeštena je Galerija slika i vajarskih radova. Galerija Muzeja Matice Srpske već danas dosta dobro predstavlja staru srpsku vojvođansku slikarsku umetnost. U njoj su zastupljeni: Češljar, Arsa Todorović, Stevan Teodorović, Nikola Aleksić, Marodić, Simić, Đura Jakšić, Novak Radović, Pavle Simić, Murat, Jovan

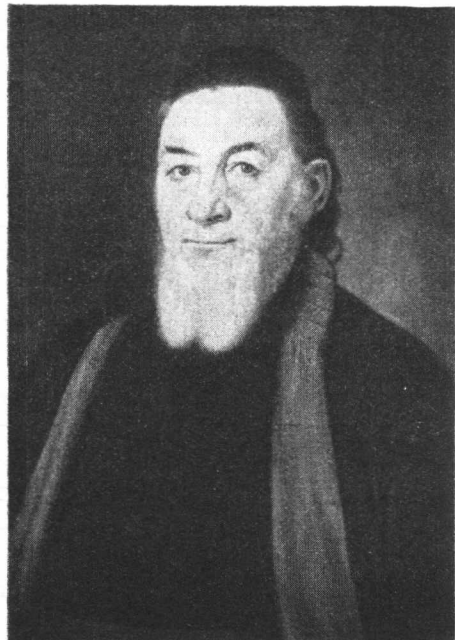
*Pavle Simić, Jovan Hadžić, osnivač
Matice Srpske*

Pavle Simić, Stana Aleksić

Arsa Todorović, Mati Paula Kojića

Arsa Todorović, Otac Pavla Kojića

Isajlović, Jevtimije i Jovan Popović, Stevan Aleksić, Pavle Cortanović, Uroš Predić, Pa-ja Jovanović i mnogi drugi vojvodanski slikari. Galerija ima i odeljenje savremene umetnosti. Od vajara ima radova Đorđa Jovanovića, Ivana Meštrovića i dr. Slikarski radovi starih majstora su u znatnoj većini portreti i ikone, malo ima kompozicija. Sve su slike radene na platnu (mali broj na drvetu) i uljem.

Zbirke grafičkih radova i starih crteža nalaze se u osnivanju i svi su izgledi da će se vrlo brzo moći kompletirati. Osobito je interesantna zbirka starih heliogravira i fotografija. Ima vrlo mnogo starih i vrlo in-

teresantnih fotografija koje prikazuju likove slavni ljudi, naročito iz Vojvodine i istorijskih događaja, ona je interesantna i sa gledišta mode, običaja i ukusa.

Ostale zbirke nalaze se u osnivanju. Danas su one zastupljene tek sa nekoliko predmeta, ali za kratko vreme one će biti popunjene i to — a to valja naročito podvući, poklonima. Ne sme se zaboraviti da je Vojvodina puna istorijskih i umetničkih predmeta i važnih dokumenata. Sve to, s vremenom, treba da uđe u Muzej Matice Srpske. Tada će Muzej postati u punom značenju reči naučni institut.

Franjo Malin.

ARHEOLOŠKI MUZEJ U OBROVCU

Lijepa zbirka rimskih starina, koja se čuva u jednoj dvorani općinskog doma u Obrovcu, duguje svoj postanak kulturnoj svijesti jednog skromnog pučkog učitelja, Ante Colnaga.

Učiteljujući najprije u Posedarju a potom u Novigradu i Obrovcu, otvoreni i prijemljivi duh tada još mladog učitelja osjetio je čar starine istorijskog ambijenta u kom se kretao i on je počeo da sa mnogo ljubavi traži, kupi i bilježi tragove minulih vijekova i ugašenih pokoljenja. Obilazio je gradine, prepisivao natpise, precrtavao grbove, rovac po maticama drevnih podvelebitskih župa, objavljujući rezultate tog mravinjeg rada u sramežljivim i anonimnim dopisima u provincijskim listovima, a ponekad, i u Ljubicevu »Vjesniku«.

Boraveći u Obrovcu, Colnagovu je pažnju privukla čudna konfiguracija jedne uzvisice u selu Kruševu, koju je narod zvao »Cvijina Gradina«. Sudeći po položaju, po spurilama jednog rimskog puta i po predmetima koje bi seljaci otuda donosili, on je naslutio da se je nekada tu morala nalaziti jedna znatnija rimska naseobina. U aprilu 1903., kapitalom od 40 kruna sakupljenim među prijateljima, Colnago je počeo da kopa na Cvijinoj Gradini. Uspjeh je prevazišao očekivanja. Već prvoga dana kopanja nađena su dva kapitela, baza jedne dvorske kolone, jedan žrvanj, fragment jedne urne sa natpisom, nešto rimskog novca i mnoštvo raznovrsnih sitnih predmeta od gvožđa. Susljednih dana došlo je do još važnijih nalaza: jedan veliki kameni orao, mramorni fragment jedne ruke i jedne noge, temelji

hrama, ostaci terma i t. d. Nađeni predmeti prenešeni u Obrovac stvorili su prvo jezgro današnje znatne zbirke.

Vijest o kruševačkim nalazima, objavljena u »Smotri Dalmatinskoj«, privukla je pažnju Dra Otta Bendorfa, direktora arheološkog instituta u Beču, koji je krajem aprila te iste godine došao u Obrovac da pregleđa tek zametnutu zbirku i naseobinu otkuda je poticala. Na Bendorfovo zauzimanje bečko ministarstvo prosvjete udjelilo je Colnagu nekoliko potpora, koje su mu omogućile nastavak kopanja na Cvijinoj Gradini te dalja istraživanja u Starigradu, Medvidoj i Krupi.

U Starigradu, na planinskom zalijevu, otkrivena je prostrana nekropola, bogata ne- taknutim grobovima u kojima je nađen velik broj interesantnih predmeta dnevne upotrebe, nakita, oružja, a naročito mnogo vrlo lijepe staklarije. U Krupi pored fragmenata jednog statua urezana na bronzanim pločama, nađeno je pet statuica od bronzne, vanredne ljepote i savršenosti. Rezultate tog uspješnog kopanja objavio je Colnago u dva izvještaja napisana u saradnji sa Drom. J. Keilom i Drom. M. Abramićem i publikovana u »Jahreshefte« Austrijskog Arheološkog Instituta u Beču.

Colnago je sve otkopane stvari, brižljivo i znalački svrstao i uredio, pa one danas ispunjuju jednu prostranu dvoranu općinskog doma u Obrovcu, pobuđujući čuđenje i interes rietkih stranaca koje slučaj, dosada ili lutalački nađon nasene kadkad i u ovaj zapušteni kut osakaćene sjeverne stare Dalmacije.

Dr. Boško Desnica.